

Herojski Vukovar, 1. knjiga: *Priprema i provedba velikosrpske oružane agresije na Hrvatsku i Vukovar 1991. godine i ogromne posljedice agresije* (Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, 2021), 525 str.

U studenome 2021. Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica objavilo je zapaženu znanstvenu monografiju koju su svojim priložima sadržajno obogatili brojni hrvatski znanstvenici istraživači čiji je predmet zanimanja vezan uz razdoblje Domovinskoga rata. Urednik prve knjige je prof. dr. sc. Ante Nazor, a glavni urednik Ante Bičanić, prof. kroat. Monografija započinje kratkom naznakom „O znanstveno-izdavačkom projektu Herojski Vukovar: *Povijest grada i život Vukovarki i Vukovaraca tijekom 30 godina (1921. – 2021.)*“ (str. 4), koji je proveden na inicijativu Društva za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica te u suradnji s Hrvatskim memorijalno-dokumentacijskim centrom i ostalim znanstvenim, obrazovnim i kulturnim ustanovama u Hrvatskoj. Predgovorom (str. 8–9) istaknuto je da je projekt koncepcijski postavljen tako da će se uz znanstvene članke nalaziti dokumentarne fotografije, zemljovidi, preslike novinskih članaka, dokumenata, izvora, kao i ostali likovni prilozi s ciljem da se čitateljima što više približe sadržaji obrađivani u monografiji.

U prvome dijelu, koji nosi naslov *Pregled povijesti Vukovara i uvod u tragediju i stradanje Vukovara: Priprema i provedba velikosrpske oružane agresije na Hrvatsku (sredina 1980-ih – 1991.)*, čitateljima je člankom „Pregled povijesti Vukovara“ (str. 13–45) dr. sc. Dražena Živića ponuđen uvid u cjelokupnu prošlost Vukovara s nizom detalja koji upućuju na vrijedna arheološka nalazišta, kao i slijedom toga na tijek razvoja vukovarskoga područja, odnosno samoga mjesta do suvremenoga razdoblja. Uz izdvojene povijesne značajke autor je ponudio i uvid u demografski razvoj Vukovara u prošlosti. Idući članak, autora prof. dr. sc. Ante Nazora, naslovljen „Srbijanska politika i raspad SFRJ-a od sredine 1980-ih do 1991. te stvaranje samostalne i suverene Republike Hrvatske početkom 1990-ih“ (str. 47–91), sadržajno je uobličen tako da predočava najvažnije događaje s posebnim osvrtom na ulogu Jugoslavenske narodne armije (JNA), koja je imala presudnu ulogu u pomaganju i podržavanju srpsko-crnogorskih vojnih formacija u agresiji na Republiku Hrvatsku (RH). Istaknuti su i najvažniji događaji koji su oblikovali proces stvaranja moderne RH, što je razloženo u uvidima u politiku srbijanskoga političkog vrha, Srpske pravoslavne crkve, zatim događajima nakon prvih višestranačkih izbora, pa do oružanih napada srpskih terorista, odnosno otvorene velikosrpske agresije, te naposljetku do proglašenja neovisnosti RH. Članak je dopunjen brojnim slikovnim materijalom, preslikama dokumenata i novinskim člancima. Dr. sc. Željka Križe autorica je članka „Velikosrpska politička propaganda i poticanje netrpeljivosti prema hrvatskoj vlasti i hrvatskom narodu u srbijanskom tisku u drugoj polovici 1980-ih i početkom 1990-ih“ (str. 93–123), kojim opisuje intenzitet i osebnost velikosrpske promidžbene kampanje upravljene protiv Hrvatske, s posebnim naglaskom na stvaranje ozračja u kojemu je srpski narod u Hrvatskoj navodno konstantno obespravljen

i ugrožen. U tom kontekstu napose je istaknula i takav oblik promidžbenih aktivnosti na području Vukovara. Upravo takva djelovanja imala su za posljedicu stvaranje odnosa u kojima je nastupilo izraženije srpsko nezadovoljstvo prema hrvatskom narodu i posljedično tome neprihvatanje hrvatskih vlasti, što je pomagalo održavanju negativnih silnica koje su postale zamašnjakom srpskih terorističkih aktivnosti protiv RH. I ovaj članak pored teksta sadržava slikovne priloge. U članku dr. sc. Davora Marijana „Aktivnosti Jugoslavenske narodne armije u pripremi i provedbi velikosrpske oružane agresije na Republiku Hrvatsku i hrvatsko ratište 1991. godine” (str. 125–155) posebna pozornost posvećena je djelovanju JNA na pripremama, odnosno otvorenoj agresiji na RH. U tom smislu autor pruža detaljnije uvide u hrvatsko ratište tijekom 1991., odnosno razlaže operacijska područja ili bojišta. Zaključuje da je Hrvatska vojska (HV) uspješno izdržala nalet JNA i srpskih jedinica TO-e, čime je zapravo sačuvala institucije države i tako stvorila pretpostavke za nastavak obrambenoga i oslobodilačkoga rata. Također je naznačio golemi nerazmjer u vojnoj moći s prednošću JNA u odnosu na HV, međutim i s takvom razlikom HV je na kraju ostvario zadani cilj obrane RH od JNA i velikosrpskih oružanih formacija. U članku je predočeno znakovlje svih brigada HV-a.

Drugi dio monografije, *Velikosrpska oružana agresija na Vukovar 1991. godine i ogromne posljedice oružane agresije*, započinje člankom Mate Rupića i dr. sc. Natka Martinića Jerčića „Pobuna dijela Srba u općini Vukovar” (str. 159–173). Naglasak je na ponašanju dijela srpskoga naroda u Hrvatskoj koji je pod utjecajem Srpske demokratske stranke na području Vukovara tijekom druge polovine 1990. stvarao ozračje napetosti i protivnosti prema hrvatskom narodu i novoizabranoj vlasti. U tom slijedu razložena je i nastala pobuna Srba u Borovu Selu i Vukovaru iz 1991. bez obzira na pokušaje hrvatskih vlasti da se pregovorima sa srpskim političkim vodstvom toga kraja odstrani svaka mogućnost oružanoga sukoba. Nepomirljivost srpskih političara i zbog toga stvoreno stanje potencijalnoga sukoba dovelo je početkom svibnja 1991. do srpskoga brutalnog ubojstva hrvatskih policajaca u Borovu Selu kod Vukovara. Sljedeći članak napisali su također Mate Rupić i dr. sc. Natko Martinić Jerčić pod naslovom „Zločini srpskih snaga nad hrvatskim policajcima u Borovu Selu 2. svibnja 1991.” (str. 175–209). Ovaj članak zapravo je nastavak prethodnoga i njime se detaljno opisuje tijek događaja koji su za posljedicu imali stradanje hrvatskih policajaca na prostoru Borova Sela. Napose je u tom kontekstu naglašena odgovornost Službe državne bezbednosti Srbije, koja je u suradnji s Kontraobavještajnom službom JNA imala ključnu ulogu u organizaciji dobro pripremljene zasljedbe u kojoj su hrvatski policajci zadobili ozbiljne gubitke – 12 poginulih i 28 ranjenih. Jednako tako u članku je izdvojen podatak o tome da je samo jedna osoba od srpskih terorista odgovarala za počinjeni zločin, što i dalje ugrožava i opterećuje hrvatsko-srpske odnose na području istočne Slavonije. Idući članak dr. sc. Davora Marijana pod naslovom „Bitka za Vukovar” (str. 211–251) detaljno opisuje sudionike bitke s hrvatske strane, uz shematske prikaze sustava zapovijedanja te policijskih i vojnih postrojbi koje su branile Vukovar od lipnja do studenoga 1991. godine. S obzirom na to

da su Vukovar napadale brojne snage JNA, pobunjeni Srbi i pripadnici Teritorijalne obrane Srbije, autor je predočio i shemu rukovođenja i zapovijedanja snagama JNA i Teritorijalne obrane iz 1. vojne oblasti u listopadu 1991., kao i shemu rukovođenja i zapovijedanja jedinicama JNA u operaciji *Vukovar 1991*. Napose je izdvojio i obradio operaciju *Vukovar*, gdje je objasnio tijek bitaka i sve hrvatske snage koje su sudjelovale u obrani, te na kraju pružio uvid u gubitke hrvatskih branitelja i srpskoga agresora. Članak sadržava brojne fotografije i ostali slikovni materijal koji čitatelju omogućava dobivanje jasnije predodžbe o okolnostima u kojima se branio Vukovar. Ivan Brigović i Ana Filko autori su članka „Stradanje vukovarskih branitelja, civila i djece u posljednjim danima obrane i u prvim danima okupacije Vukovara s posebnim naglaskom na Borovo naselje, Velepromet i Ovčaru” (str. 253–281). U njemu su pružili uvid u događaje na samom kraju obrane Vukovara, odnosno ponudili brojčane podatke o stradalim braniteljima i civilima na području Vukovara. U tom slijedu izdvojili su početne trenutke okupacije i prikazali okolnosti stradanja navedenih hrvatskih skupina u Borovu naselju, Veleprometu i na Ovčari. Kao prethodni članci, i ovaj uz tekstualni dio sadržava brojne fotografije. Dr. sc. Slaven Ružić i Ana Filko u članku „Proboj pojedinih skupina vukovarskih branitelja i civila iz Vukovara te prisilno slanje mnogih branitelja i civila u srbijanske koncentracijske logore” (str. 283–323) razložili su posljednje trenutke Vukovara prije okupacije i pokušaje proboja pojedinih skupina vukovarskih branitelja i civila iz grada u studenome 1991. godine. Nadalje su ukazali na tijek događaja vezanih uz osnivanje srbijanskih koncentracijskih logora i kao prilog tome donijeli preslike dokumenata o njihovu formiranju. Posebno su izdvojeni i prikazani logori Stajicevo, Niš, Vojno-istražni zatvor Beograd, Kazneno-popravni dom Sremska Mitrovica, kao i tretman prema zatočenicima u spomenutim logorima i zatvorima. Pored toga autori su ukazali na razmjenu zarobljenika s posebnim osvrtom na onu koja se dogodila u Nemetinu. U članku Sanje Kopunović Legetin, univ. spec. theol., i doc. dr. sc. Stanislava Šote „Ratni zločin silovanja u Vukovaru tijekom velikosrpske oružane agresije i okupacije grada” (str. 325–339) naglasak je na objašnjenju fenomena ratnoga zločina silovanja koji su počinili velikosrpski agresori na području Vukovara. Na toj osnovi razložena je problematika masovnih silovanja te upozoreno na posljedice koje su nastale kod žrtava na fizičkoj, psihičkoj i duhovnoj razini. Napose je naznačeno kolika je važnost da se sve žrtve uključe u proces razobličavanja te vrste ratnoga zločina, odnosno da se društvo suoči s time i primjereno sankcionira počinitelje. Članak koji slijedi, „Vukovarke i Vukovarci u progonstvu” (str. 341–365) dr. sc. Dražena Živića, započinje objašnjenjem pojma i definicije prisilnih ratnih migracija. Potom obrazlaže položaj prognanika u RH s osnovnim brojidbenim pokazateljima te u tom kontekstu napose izdvaja prognanike iz Vukovara. Osobito naglašava životne prilike prognanih Vukovaraca. Članak je bogat slikovnim prikazima koji svjedoče o Vukovarcima u progonstvu. Dr. sc. Ivica Lučić autor je članka „Vukovarska bolnica tijekom bitke za Vukovar i poslije sloma obrane grada” (str. 367–399), u kojemu je posebice istaknuta važnost vukovarske bolnice u vrije-

me obrane Vukovara. U tom pogledu obrađeno je djelovanje bolnice tijekom bitke za Vukovar, kao i trenuci koji su uslijedili neposredno nakon ulaska agresorske vojske u grad. Tu je naglašena činjenica o postignutom dogovoru Vlade RH, Promatračke misije Europske zajednice i JNA o evakuaciji svih ranjenih i bolesnih iz bolnice te o njegovu kršenju od agresora. Na tom tragu u članku je objašnjen način agresorskoga počinjenja zločina nad ranjenicima, osobljem bolnice i civilima na Ovčari. Članak je bogat slikovnim materijalom koji prvenstveno vjerno svjedoči o stanju u vukovarskoj bolnici u promatranom razdoblju. Člankom prof. dr. sc. Andrije Hebranga „Politika međunarodne zajednice i aktivnosti međunarodnih organizacija tijekom velikosrpske oružane agresije na Vukovar” (str. 401–423) upozoreno je na slabosti i nedovoljnu zainteresiranost većega dijela međunarodne zajednice glede događaja u Vukovaru. U skladu s tim, autor je temeljito obradio i prikazao ponašanje humanitarnih tijela međunarodne zajednice i pritom predočio preslike dokumenata koji svjedoče o potpisanim dogovorima za evakuaciju vukovarske bolnice te o manipulaciji JNA i ponašanju suprotno postignutom dogovoru. Posebice je istaknuo nemoć predstavnika međunarodne zajednice da spriječe takve agresorske radnje. Dr. sc. Josip Esterajher i prof. dr. sc. Danijel Labaš člankom „Hrvatski radio Vukovar i tiskani mediji o velikosrpskoj oružanoj agresiji na Vukovar i o stradanjima Vukovarki i Vukovaraca” (str. 425–449) opisuju razvojni put Hrvatskoga radija Vukovar (HRV) i *Vukovarskih novina*, odnosno njihov način rada potpuno prilagođen predratnim i ratnim okolnostima od svibnja do studenoga 1991. godine. Na taj način autori su naglasili važnost informativnoga programa, poglavito HRV-a, koji je osobito u ratnim trenucima pomagao upoznavanju šire javnosti s događajima u gradu, ali jednako tako svojim sadržajem ohrabrivao preostale civile u skloništima. Pored toga, predočen je podatak o sudbinama djelatnika HRV-a. Autori su prikazali i ulogu tiskanih medija, kako pojedinih domaćih tako i stranih, koji su svojim čitateljima dijelili informacije o događajima u Vukovaru. Tako je navedeno da su važniji nacionalni, kao i izdvojeni strani mediji nastojali objektivno prikazivati tijek događaja u Vukovaru. U članku se nalaze preslike novinskih naslova s detaljnim izvješćima o navedenim zbivanjima. Posljednji članak u ovome dijelu rad je autorice dr. sc. Ane Holjevac Tuković „Ratna razaranja i ratne štete grada Vukovara” (str. 451–483). U njemu je ponuđen uvid u materijalna razaranja prouzročena agresorskim djelovanjem, čime se dobiva potpunija slika šteta nastalih na gospodarskim, stambenim i kulturnim dobrima grada Vukovara. Cijeli tekst popraćen je brojnim slikovnim prikazima koji vjerodostojno prikazuju razmjere uništenja koje su svojim agresorskim postupanjima prouzročile JNA i srpsko-crnogorske snage, i to bez obzira na aktualnu Hašku konvenciju i Deklaraciju o zaštiti kulturnih dobara.

Na kraju monografije nalaze se sažeci svih članaka na engleskom jeziku (str. 485–500), kazalo osobnih imena (str. 501–509) i životopisi autora (str. 509–518).

Sažimajući pregled promatrane znanstvene monografije, može se kazati da je svojim sadržajem i brojnošću članaka autora, koji su s različitih aspekta-

ta pristupili razlaganju ratnih i neposrednih poratnih zbivanja u Vukovaru, zaslužila izvrsnu ocjenu svakoga zainteresiranog čitatelja. Osobito je važan ovakav način pristupa tematici koja pomaže rasvjetljavanju ključnih zbivanja u Domovinskom ratu, a napose u tom pogledu onih vezanih uz Vukovar kao žarišnu točku u hrvatskim naporima za obranu i oslobađanje RH. Uvažavajući načela korektnoga i objektivnoga pristupa, ova monografija zaslužila je dobiti zapaženi položaj na nacionalnoj razini.

Zlatko Begonja

Nikola Obuljen, *Kako smo pregovarali s neprijateljem* (Zagreb: Ogranak Matice hrvatske u Dubrovniku; Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2021), 336 str.

Od 13. listopada 1991. do 14. svibnja 1992. Nikola Obuljen obavljao je funkciju voditelja pregovaračkoga tima Općine Dubrovnik u pregovorima s predstavnicima okupacijskih snaga Jugoslavenske narodne armije (JNA). Knjigu *Kako smo pregovarali s neprijateljem*, koja je 2021. objavljena u nakladi Ogranka Matice hrvatske u Dubrovniku i Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata, Obuljen je napisao kao memoarsko djelo, no na pojedinim mjestima poziva se na povijesne izvore, a na kraju knjige donosi i obilje izvora relevantnih za povijest Domovinskoga rata na dubrovačkom području.

Nakon predgovora, koji je napisao Ante Nazor, i uvodne riječi autora slijedi devet poglavlja s brojnim potpoglavljima. Obuljen se u prvom poglavlju osvrnuo na prilike u Jugoslaviji 80-ih godina, a u sljedećem je opisao kako je doživio demokratske promjene u Hrvatskoj na prvim višestranačkim izborima 1990. i početak pobune dijela srpske manjine. Posebno vrijedne podatke o političkim prilikama u dubrovačkoj općini 1990. autor donosi u trećem poglavlju, u kojem se dotiče i svoje uloge u političkom životu Dubrovnika. Naime, Nikola Obuljen sudjelovao je na izborima 22. travnja i 7. svibnja 1990. u Dubrovniku. Pero Poljanić postao je tada predsjednik općinske skupštine, tj. gradonačelnik, a Obuljen njegov zamjenik.

Nakon poglavlja u kojem se obrađuju događaji s početka 1991. i početak rata autor se posvetio situaciji na dubrovačkom području od siječnja do listopada te godine. Zabrinuta zbog pogoršanja prilika u Hrvatskoj poslije „Krvavoga Uskrsa” i sve izraženijih velikosrpskih posezanja za dubrovačkim teritorijem, Skupština općine Dubrovnik smatrala je potrebnim 4. travnja 1991. donijeti deklaraciju o pripadnosti Republici Hrvatskoj. Ta odluka općinskoga vodstva, koja se na prvi pogled čini nepotrebnom, itekako je tada bila opravdana. Naime, ubrzo je došao prijedlog iz Trebinja o sjedinjenju Dubrovnika